

Ο ΒΥΖΑΝΤΙΝΟΣ ΜΥΣΤΙΚΙΣΜΟΣ

(ΚΥΡΙΩΤΕΡΑ ΡΕΥΜΑΤΑ)

Μιλώντας για την Ὁρθόδοξία σταματήσαμε ἄρκετὰ στὴ μυστικὴ ρίζα της. Θὰ δοῦμε τώρα κάπως ἀναλυτικώτερα τὸ Βυζαντινὸ μυστικισμὸ στὴν πορεία ποὺ ἀκολούθησε μέσα στὴν ἱστορία τοῦ Βυζαντίου, σταματώντας ἰδιαίτερα στοὺς σπουδαιότερους ἐκπροσώπους του καὶ στὰ κυριώτερα ρεύματα ποὺ σημειώθηκαν.

Ἀπὸ πολὺ νωρὶς, ἀπὸ τὸν τρίτο κιόλας αἰὼνα ἄρχισεν ἡ ἐπίδοση καὶ ἡ μεγάλη διάδοση τοῦ πνεύματος τοῦ ἀσκητισμοῦ. Εἶναι ἡ ἐποχὴ τοῦ ἁγίου Ἀντωνίου καὶ τοῦ Παχωμίου, τῶν μεγάλων ἀσκητῶν τῆς Αἰγυπτιακῆς Ἐρήμου. Μέγα πλῆθος Χριστιανῶν, ποὺ ὄλο καὶ περισσώτερο γίνεται, ἀσπάζονται τὸν μοναχικὸν βίον, καὶ καταφεύγουν στὰ μοναστήρια, τὶς πόλεις τῶν ἀγγέλων, ὅπως τὰ ἔλεγαν, ἢ διάγουν ζωὴ «ἐρημίτου», «ἀναχωρητοῦ» σὲ ἀπόμερα καταφύγια, σὲ σπηλιές, ἢ πάνω σὲ στύλους ἀρχαίων οἰκοδομιῶν. Ζητοῦν μὲ τὴν ἀπόλυτη αὐτὴ ἀπόσπασή τους ἀπὸ τὶς μέριμνες τῆς ἐγκόσμιας ζωῆς νὰ ἐξασφαλίσουν τὴν ἄνεση, τὴν «σχολήν» καὶ τὸ πρόσφορο περιβάλλον ποὺ θὰ τοὺς ἐπιτρέψη νὰ ἐπιδοθοῦν στὴν τελείωσή των. Δὲν πέρασαν πολλὰ χρόνια καὶ ὁ μοναχισμὸς πῆρε πολὺ μεγάλη ἀνάπτυξη καὶ ἀπέκτησε μεγάλη ἠθικὴ ἐπιβολή. Τόσο ποὺ οἱ Αὐτοκράτορες καὶ οἱ Πατριάρχες ἔπρεπε νὰ ἔχουν ὑπ' ὄψη τους τὴν ἀποψη τῶν μοναχῶν στὶς μεγάλες ἐκκλησιαστικὲς καὶ θρησκευτικὲς, ἀκόμη καὶ στὶς πολιτικὲς ὑποθέσεις. Ἦταν φυσικὸ γιὰ μιὰ κοινωνία ὅπως ἡ Βυζαντινὴ, ποὺ ζητοῦσε ὄχι ἀπλῶς νὰ συλλάβῃ τὸ ρυθμὸ τῆς αἰωνιότητος, ἀλλὰ καὶ νὰ τὸν πραγματώσῃ ἐδῶ στὴν ἐπίγεια ζωὴ της. Αὐτὸ ἀκριβῶς πίστευαν οἱ Βυζαντινοὶ ὅτι κατόρθωναν σὲ μεγαλύτερο βαθμὸ οἱ μοναχοὶ μὲ τὴ ζωὴ ποὺ διάλεγαν. Αὐτοὶ ἦταν οἱ μύστες, νὰ ποῦμε, γιὰ τὴν αἰωνιότητα. Αἴρονταν ἀπὸ τὰ ἐπίγεια καὶ τὰ ἐγκόσμια πρὸς τὰ οὐράνια.

Σὲ ὅλη τὴ Βυζαντινὴ ἐποχὴ ὁ ἀσκητισμὸς ἀπετέλεσε ἕναν ἀπὸ τοὺς κύριους, ἄρκετὲς φορὲς τὸν κυριώτερο τόνο τῆς ζωῆς. Ἦταν φυσικὸ στοὺς κύκλους τῶν ἀσκητῶν νὰ εἶναι πιὸ ἐκδηλὴ ἡ μυστικὴ οὐσία τοῦ Χριστιανισμοῦ. Ὅλη των ἡ ζωὴ, ὡς τὶς μικρότερες λεπτομέρειες, πῆρε σιγὰ σιγὰ μυστικὸ καὶ συμβολικὸ νόημα, τέτοιο ποὺ νὰ θυμίζει ἢ νὰ κατατείνει πρὸς τὸν κύριο σκοπὸ. Τὸ ἔνδυμα τοῦ μοναχοῦ, λέγει ὁ Ἅγιος Δωρόθεος (8ος αἰώνας), δὲν ἔχει χειρίδες, γιὰ νὰ

φρονάζη με τῇ γλῶσσα του αὐτῆ στο μοναχό, ὅτι δὲν ἔχει χέρια γιὰ νὰ κάνη τὸ κακό.

Δὲ συνειδητοποίησαν ὅμως οἱ μοναχοὶ ἀμέσως τὸ πρόβλημά τους σὲ ὄλο του τὸ βάθος, οὔτε τὸ εἶδαν ὅλοι με τὸν ἴδιο τρόπο, οὔτε στὰ ἴδια θέματα. Ἔργο μας ἀκριβῶς θὰ εἶναι νὰ συλλάβωμε τὸ βηματισμὸ τοῦ βυζαντινοῦ μυστικισμοῦ στὶς κυριώτερες γραμμές του. Ἡ συγκομιδὴ του εἶναι πολὺ πλούσια καὶ ἐξαιρετικὰ ἐνδιαφέρουσα. Μποροῦμε, νομίζω, νὰ ξεχωρίσωμε στὸ Βυζάντιο δυὸ μεγάλα ρεύματα ἀσκητισμοῦ, ποὺ συνυπάρχουν πάντα.

Ἀπὸ τῆ μιὰ ἔχομε τῆ λαϊκώτερη καὶ ἐξωτερικώτερη μορφή του, αὐτὴν ποὺ ἐπικρατοῦσε στοὺς κύκλους τῶν ἀπλῶν μοναχῶν, αὐτὴν ποὺ διαμορφώθηκε κυρίως στὴν ἔρημο τῆς Αἰγύπτου. Κύριο θέμα του ἔχει ὁ μυστικισμὸς αὐτὸς τὴν πάλη «κατὰ τῆς σαρκός». Παιδεύουν τὴ σάρκα καὶ τὴ βασανίζουν, γιὰ τὴ αὐτῆ, σὰν ὕλη ποὺ εἶναι, ἀποτελεῖ τὴν ἐνσάρκωση τοῦ κακοῦ. Ὁ ἀσκητισμὸς αὐτὸς στρέφεται μερῶς ἐνδιαφέρον στὶς ἐξωτερικὲς πολλαπλές ὑποχρεώσεις τοῦ χριστιανικοῦ βίου. Τὸ προσφιλέστερο θέμα του εἶναι ἡ πραγματεία περὶ τῶν ἀρετῶν καὶ τῶν ἀντίστοιχῶν τους κακιῶν. Τὰ θέματά του μᾶς θυμίζουν συχνὰ τὸ ἀντίστοιχο ἀσκητικὸ πνεῦμα τοῦ νεοπλατωνισμοῦ (ἡ ὕλη τὸ κακό), καὶ τὸν ἀσκητισμὸ τῶν κυνικῶν (ἡ ἀρετή). Αὐτὸν τὸν λαϊκώτερο, τὸν ἐμπειρικό, τὸν συχνὰ ἐξωτερικὸ ἀσκητισμὸ τοῦ Βυζαντίου γνωρίζομε μόνο σχεδὸν καὶ ἀπάνω στὶς ἐκτροπές του στηρίζονται συχνὰ ἀδίκες κρίσεις γιὰ τὸ Βυζάντιο. Ὅμως καὶ ὁ ἀσκητισμὸς αὐτὸς ἔδωκεν ἔξοχους τύπους ἐναρέτων ἀνθρώπων, ὁσίων, ἀγίων.

* *

Στὴν κορυφή τους στέκεται ὁ Ἅγιος Ἰωάννης ὁ Κλίμαξ, ἢ ὁ σχολαστικὸς (525-605). Τὸν εἶπαν σχολαστικὸ γιὰ τὴ μεγάλη του μόρφωση. Κλίμακα τὸν εἶπαν ἀπὸ τὸ δμώνυμο σύγγραμμά του.

Ὁ Κλίμαξ μᾶς παρουσιάζει τὸν ὑψηλότερο βαθμὸ πνευματικότητας στὸν ὁποῖο μποροῦσε νὰ φτάσῃ ὁ λαϊκώτερος μυστικισμὸς. Σ' αὐτὸν βροῦσαν τὸν ἀνώτερο ἐρμηνευτὴ των, ἡ δίψα γιὰ τὴν τελειότητα, ἡ βαθειὰ ἀγάπη γιὰ τὴν ἀγγελικὴ πολιτεία (τὴν κοινότητα τῶν μοναχῶν), με λίγα λόγια ἡ μοναστικὴ ἀρετή. Τὸ ὄνομα τοῦ μοναδικοῦ ἔργου του, ἡ Κλίμαξ, ὑποδηλώνει τὴν οὐράνια κλίμακα ποὺ εἶδε στ' ὄνειρό του ὁ Ἰακώβ. Τὰ 30 πάλι κεφάλαια, στὰ ὁποῖα χωρίζεται, ἢ 30 σκαλοπάτια, ὑποδηλώνουν ἀλληγορικὰ τὰ 30 χρόνια τῆς κορυφῆς ζωῆς τοῦ Χριστοῦ.

Ἡ Κλίμαξ ἦταν τὸ προσφιλέστερο ἀνάγνωσμα τῶν Βυζαντινῶν μοναχῶν, ἀλλὰ καὶ τῶν λαϊκῶν. Λίγα βιβλία διαβάστηκαν περισσότερο ἀπὸ αὐτό. Πλῆθος εἶναι τὰ χειρόγραφα ποὺ μᾶς σώζονται. Οἱ πολ- λές ἔπειτα μεταφράσεις του στὴ Συριακή, τὴ Λατινική, τὴν Ἰσπα- νική, τὴ Γαλλική καὶ τὶς Σλαβικὲς γλώσσες μαρτυροῦν τὴν ἐξάπλωση καὶ τὴν ἀκτινοβολία του στὸ ἐξωτερικό.

Ἄς δοῦμε τώρα τὸ περιεχόμενο τῆς Κλίμακος. Ὁ συγγραφεὺς ξεκινᾷ ἀπὸ τὴν ἰδέα ὅτι τὸ μοναστήρι εἶναι ἡ προπαρασκευαστικὴ σχολὴ γιὰ τὴ μέλλουσα ζωὴ. Ὅλη του τὴ ζωὴ ὁ μοναχὸς τὴν περνᾷ ἐκεῖ σὰ μαθητῆς, σὲ σκληρὸ ἀγῶνα γιὰ νὰ κερδίσει τὴν τελειότητα. Ἀγῶνα ἐναντίον τοῦ ἑαυτοῦ του καὶ ἐναντίον τῶν ἄλλων. Ἡ κλίμαξ ἔρχεται ἀκριβῶς νὰ τοῦ εἶναι ὁδηγός, νὰ τοῦ δείξει τὴ μέθοδο μὲ τὴν ὁποία κερδίζεται ἡ μάχη καὶ στεφανώνεται ὁ νικητής. Ἡ μέθοδος αὐτὴ εἶναι στὸ βάθος μιὰ παιδαγωγία, ἢ καλύτερα μιὰ ψυχαγωγία, ὅπως ἤθελεν ὁ Πλάτων τὴ φιλοσοφία, μὲ διαφορετικὸ βέβαια περιε- χόμενο. Ἡ οὐσία εἶναι πῶς θὰ ὁδηγήσης τὴν ψυχὴ τοῦ ἀτελοῦς, τοῦ ἁμαρτωλοῦ ἀνθρώπου, ἀφοῦ κατανοήσῃ τὸ βόρβορο τῆς ἁμαρτίας μέσα στὸν ὁποῖο κυλιέται, νὰ βρῇ τὸν τρόπο νὰ στραφῇ πρὸ τὸ ἀνέσπερο φῶς, τὸ Θεό.

Γιὰ τὸ δύσκολο αὐτὸ ἔργο δὲν μπορεῖ ὁ μοναχὸς—καὶ τοῦτο ἀπο- τελεῖ οὐσιωδέστατο χριστιανικὸ τόνο—νὰ ἐλπίζει ὅτι μόνος του θὰ κερδίσει τὴν τελειότητα· αὐτὸ θὰ ἦταν ἡ χειρότερη μορφή ἐγωϊσμοῦ. Ὁ μοναχὸς πρέπει νὰ φτάσῃ τὴν ὑπέριστα ταπεινοφροσύνη, ποὺ θὰ ἐξαλείψῃ μέσα του κάθε ἔγνος ἐγωϊσμοῦ, καὶ θὰ τοῦ δώσῃ τὴ δύναμη νὰ προσκολληθῇ στὸν ὁδηγό του, τὸν ποιμένα του. Ποιὸς εἶναι ὅμως ὁ ἀληθινὸς ποιμένας; Εἶναι, λέγει ὁ Κλίμαξ, ἐκεῖνος ποὺ μπορεῖ μὲ τὴν ἀγαθότητά του, μὲ τὴν ἐνεργὸ δράση καὶ τὴν προσευχὴ του νὰ ἀναζητᾷ καὶ νὰ ἀνευρίσκῃ τοὺς ἀπολωλότας. Τέτοια δύναμη μόνον ἀπὸ τὸ Θεὸ μπορεῖ νὰ τοῦ ἔρχεται καὶ ἀπὸ τοὺς δικούς του ἀγῶνες. Μὲ τὴ δύναμή του αὐτὴ μπορεῖ νὰ σώξῃ τὸ πλοῖο ὄχι ἀπὸ τὴ θύελλα μόνον· μπορεῖ νὰ τὸ ἀνασύρῃ ἀκόμη καὶ ἀπὸ τὴν ἄβυσσο. Ὁ ἀληθινὸς ποιμὴν γνωρίζει τὸ Θεὸ ἀπὸ ἐσωτερικὴ ἔλλαμψη, ποὺ κάνει περιττὰ τὰ κείμενα. Δὲν ταιριάζει στοὺς δασκάλους νὰ παιδαγωγοῦν μὲ ἀντί- γραφα, μὲ γνώσεις δηλαδὴ ποὺ τοὺς ἔρχονται ἀπ' ἔξω. Οἱ ἀληθινοὶ ποιμένες προσφέρουν στὰ πρόβατά των τὴν ἰδιά των τὴν ψυχὴ. Τὴν ἀπὸ τὸ Θεὸ δοσμένη τούτη σοφία θὰ τὴν ἀναγνωρίσῃ ὁ ποιμένας, ὅταν μπορεῖ νὰ ὁδηγῇ στὴν τελειότητα ὄχι τοὺς ἐπιμελεῖς, ἀλλὰ τοὺς δυσήνιους καὶ ἄξεστους. Καὶ δὲ θὰ παύῃ ποτὲ νὰ παίξῃ τὸν αὐτὸ τοῦ

«λόγου» στα πρόβατά του, ακόμη και όταν βόσκουν, ακόμη και όταν πηγαίνουν για ύπνο. Τίποτε δὲ φοβᾶται ὁ λύκος, ὅσο τὸν ἦχο τοῦ ποιμενικοῦ αὐλοῦ. Βλέπομε καθαρά, ὅτι πρότυπο γιὰ τὸν ποιμένα χρησιμεύει στὸν Κλίμακα ὁ ἴδιος ὁ Χριστός, ὁ θεῖος ποιμὴν. Ἄς δοῦμε τώρα, ἀφοῦ βρῆκε τὸν ποιμένα, τί μέθοδο θὰ ἀκολουθήσει ὁ μοναχός. Αὐτὴν διαγράφουν τὰ 30 σκαλοπάτια.

Ἀφειρηγία γιὰ τὴν εὐαγγελικὴ ζωὴ εἶναι ἡ παραίτηση ἀπὸ τὰ ἐγκόσμια, τέρμα ἢ ἀπάθεια στὴν ὑποία φτάνει κανεὶς μὲ διαδοχικὴ πρόοδο. Ὁ μοναχὸς εἶναι κατὰ τὸν Κλίμακα «τάξη καὶ κατάσταση τῶν ἀσωμάτων» μέσα σὲ ἓνα ὑλικὸ καὶ ἀκάθαρτο σῶμα. Καὶ πῶς μπορεῖ νὰ κάμῃ κανεὶς τὸν ἑαυτό του «οἶκον ἀσωμάτων δυνάμεων»; Θὰ ἀρχίσῃ, ὅπως εἶπαμε, μὲ παραίτηση ὅσο γίνεται πλήρη ἀπὸ τὰ ἐγκόσμια τὴν παραίτηση αὐτὴ ἀπὸ τὰ ἐξωτερικὰ πράγματα θὰ ἀκολουθήσει ἡ ἐσωτερικὴ ἀπόσπασή ἀπὸ τὰ πράγματα τοῦ κόσμου. Θὰ ἔλθῃ ἔπειτα ἡ ἀποχώρησις ἀπὸ τὸν κόσμον. Ἀποχωρῶ θὰ πῆ ἀποχωρίζομαι ἀπὸ ὅλα καὶ τότε ἀποχωρίζομαι, ὅταν μὲ τὸ στοχασμὸ δένομαι ἀδιάσπαστα μὲ τὸ Θεό. Μὲ τὴν ἀποχώρησις γλυτώνομε ἀπὸ τὸ εἶδωλο τοῦ ὄντος, τὴ ματαιότητα, τὴν ἀνυπαρξία, καὶ κερδίζομε τὸ ὄν ποὺ ἀληθινὰ ὑπάρχει. Μόνον ἔτσι φτάνει κανεὶς τὴν ἀπάθεια ποὺ εἶναι «θάνατος τῆς ψυχῆς καὶ θάνατος τοῦ νοῦ, πρὶν ἀπὸ τὸ θάνατο τοῦ σώματος». Μ' αὐτὸ τὸν τρόπο ὁ ἀσκητὴς θὰ ἀπομακρύνῃ τὸν ἑαυτό του ἀπὸ ὅ,τι γίνεται μέσα του καὶ γύρω του στὸ ἀνθρώπινο μέτρο, καὶ θὰ εἶναι ἕτοιμος νὰ ντυθῆ ἓνα ἄλλο ἐγώ, νὰ μπῆ σὲ ἄλλη ζωὴ, νὰ δεχτῆ αὐτὸν ποὺ ξεπερνᾷ τὸν ἄνθρωπον, τὸ Θεό. Νεκρώνοντας μέσα του τὸν κόσμον ἀνασταίνεται στὴ θεωρητικὴ ζωὴ. Ἡ τόσο τέλεια τούτη ἀποχώρησις τὸν κάνει ἄξιο καὶ τῆς ὑπακοῆς, ποὺ εἶναι «νέκρωσις τῶν μελῶν μέσα σὲ ἓνα ζωντανὸ νοῦ». Ὁ ἄνθρωπος ποὺ ἔφτασε τὴν τέλεια ὑπακοή, τότε μόνον λυπᾶται ὅταν πιάνῃ τὸν ἑαυτό του νὰ ἀκολουθῆ τὴ δική του θέλησις.

Στὴν τέλεια ἀπομόνωσή του θὰ ἔχῃ ὁ μοναχὸς πιστὸ σύντροφο τὴ μελέτη τοῦ θανάτου. Ὁ ἱστορικὸς Προκόπιος εἶχε κιόλας ὀνομάσει τὴ ζωὴ τοῦ μοναχοῦ «τέλεια μελέτη τοῦ θανάτου». Τί εἶναι ὅμως ὁ θάνατος; Θάνατος στὴν κυριολεξία του εἶναι ὁ χωρισμὸς ἀπὸ τὸ Θεό. Ὁ ἀληθινὸς ἀσκητὴς θὰ θεωρήσῃ χαμένη κάθε μέρα ποὺ θὰ τὴν περάσῃ χωρὶς νὰ πενήσῃ. Γιατί νὰ πενήσῃ; Διότι ἡ μελέτη τοῦ θανάτου εἶναι καθημερινὸς θάνατος, καὶ ἡ μελέτη τῆς στιγμῆς ποὺ παραδίδει τὸ πνεῦμα εἶναι ἓνας ἀτέλειωτος στεναγμὸς. Φοβᾶται ὁ ἀσκητὴς τὸ θάνατο γιὰτὶ μπορεῖ νὰ ἔλθῃ σὲ ὥρα ποὺ δὲν θὰ εἶναι ἕτοιμος

φοβᾶται τὸ θάνατο πὺ εἶναι χωρισμὸς ἀπὸ τὸ Θεό, τὸ θάνατο τῆς θεωρίας, πὺ εἶναι ἀνάσταση στὸν κόσμο τοῦτον. Μελετώντας λοιπὸν τὸ θάνατο καὶ πενθώντας ἀγωνίζεται ἐναντίον τοῦ θανάτου, ἐργάζεται γιὰ τὴν ἀθανασία. «Εἶναι ἀλήθεια, λέγει ὁ Κλίμαξ, «παράξενο, ὅτι καὶ οἱ Ἕλληνες εἶπαν κάτι ἀνάλογο, γιατί ὁρίζουν τὴ φιλοσοφία ὡς μελέτη τοῦ θανάτου». Ἔχει ὑπόψη τοῦ τὸν Πλατωνικὸ Φαίδωνα· ἀλλὰ ἐκεῖ ἔχομε καθαρὰ διαλεκτικὴ στάση· ἐνῶ ἐδῶ ἡ στάση εἶναι καθαρὰ μυστικὴ.

Ἄφοῦ ὁ μοναχὸς νικήσῃ ὅλες τὶς ἀδυναμίες καὶ τὶς κακίες τῆς σάρκας καὶ τῆς ψυχῆς, ἀφοῦ ἀποχωριστῆ ἀπὸ τὸν κόσμο, ὑψωθῆ μετὰ τὴ σκέψη πᾶνω ἀπὸ τὴ δημιουργία, μετὰ ζωηρὴ ἀγάπη γιὰ τὴν ἀρετὴ καὶ γιὰ τὸ Θεό, τότε πᾶ φτάνει στὴν ἀγία ἡσυχία τοῦ σώματος καὶ τῆς ψυχῆς, πὺ τέλος τῆς εἶναι ἡ ἀπάθεια, ἡ εἰρήνη τῆς ψυχῆς λυτρωμένης ἀπὸ τὸ σῆλο τῶν παθῶν. Τοῦ μένει ἀκόμη νὰ ἐνωθῆ μετὰ τὸ Θεό. Σ' αὐτὸ θὰ τὸν φέρῃ ἡ προσευχὴ. Ἡ προσευχὴ πὺ εἶναι οἰκεία συνομιλία τοῦ ἀνθρώπου μετὰ τὸ Θεό. Στὴν τέλειά τῆς μορφῆ εἶναι ἡ προσευχὴ ἀρπαγὴ πρὸς τὸν Θεόν.

Ἡ σκέψη τῶν ἀσκητῶν περιέχει, ὅπως εἶπαμε καὶ πρὶν, πλῆθος στοιχεῖα ἀπὸ τὴν κυνικὴ διατριβὴ καὶ τὴν ἀρεταλογία τῶν Στωϊκῶν καὶ τὸ νεοπλατωνικὸ θέμα τῆς ἀποστροφῆς τῆς ὕλης. Δὲν ἀποτελεῖ ὅμως ἀναγέννηση τοῦ πρακτικοῦ λόγου τῶν ἀρχαίων. Εἶναι περιττὸ καὶ νὰ τὸ σημειώσωμε, ὅτι ὅλα τὰ ἑλληνικὰ στοιχεῖα εἶναι τώρα βαρτισμένα στὸ χριστιανικὸ κλίμα. Κύριες ἀρετὲς τώρα εἶναι ἡ πίστις, ἡ ἐλπίδα καὶ ἡ ἀγάπη. Καὶ ἡ πιὸ μεγάλη, λέγει ὁ Κλίμαξ, εἶναι ἡ ἀγάπη.

Γνώρισμα τῆς ἀγνῆς ψυχῆς εἶναι ἡ ἀδιάκοπη ἀγάπη γιὰ τὸ Θεό. Ἐνωμένη μετὰ ἀγνότητα ἡ ψυχὴ μετὰ τὸ Θεό δὲ θάξῃ καθόλου ἀνάγκη τὸ νοῦ νὰ τὴ διδάξῃ. Θὰ ἔχῃ μέσα τῆς, ἡ μακάρια, τὸν αἰώνιο νοῦ μυσταγωγὸ καὶ ὁδηγητὴ καὶ φῶς. Δὲ φτάνει λοιπὸν ὁ ἀνθρώπος στὸ Θεό μετὰ νοητικὴ καὶ διαλεκτικὴ πορεία, ἀλλὰ μετὰ ἐρωτικὴ προσκόλλησις τῆς ψυχῆς. Ὁ Κλίμαξ εἶναι ἓνας ἐραστὴς τοῦ Θεοῦ. Στὶς 30 Μαρτίου ἀναφέρει τὸ Μηνολόγιο γιὰ τὸν Κλίμακα, ὅτι ἔζησε 40 χρόνια ὡς ἀναχωρητὴς μετὰ ἓνα φλογερὸ ἔρωτα, ὅτι τὴν ψυχὴν τοῦ πυρπολοῦσε τὸ πῦρ τοῦ θείου ἔρωτος· ὁ δρόμος τοῦ ἦταν ἀκατάπαυτη προσευχὴ, ἀνεξήγητη ἀγάπη γιὰ τὸ Θεό. Δὲν ἔχει φτάσει ἀκόμη τὴν ὀλοκλήρωσίν του αὐτὸς ὁ ἔρωτος· τονίζεται περισσότερο ἡ ἀγάπη τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸ Θεό, λιγώτερο ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ πρὸς τὸν ἀνθρώπο. Βρίσκεται ἀκόμη κάτω ἀπὸ τὴν ἐπίδραση τῆς πλατωνικῆς καὶ νεοπλατωνικῆς φιλοσοφίας, πὺ τὸν ἔβλεπε ὡς ἔρωτα γιὰ τὴν ἀλήθεια. Τὴν

ὀλοκλήρῳσῃ του θὰ τὴν φτὰση ἀργότερα, ὅπως θὰ δοῦμε, μὲ τὸν Συμεῶνα κυρίως τὸ νέο Θεολόγο. "Ὅπως κι ἂν ἔχη, καὶ ἔτσι ποὺ εἶναι αὐτὴ ἡ ἐρωτικὴ προσκόλλησις τῆς ψυχῆς πρὸς τὸ Θεὸ ἀποτελεῖ ἓνα σπουδαῖο γεγονός· εἰσάγει στὴ συναισθηματικὴ ζωὴ τὸν πλούσιο ἐκεῖνο τόνο ἀπὸ τὸν ὁποῖο πηγάζει ὁ ἰδανισμὸς τῶν νεωτέρων χρόνων. Ἐδῶ στὸ Βυζάντιο καὶ στὴν περιοχὴ τῆς θεολογίας παίρνει ὁ Ἔρως τὸ προβάδισμα. Ἡ χριστιανικὴ αἴσθησις τῆς ἁμαρτίας ἀπὸ τὴ μιὰ, καὶ ἡ ἐξιδανίκευσις τῆς γυναίκας ἀπὸ τὴν ἄλλη στὸ πρόσωπο τῆς Παναγίας — (ἀπὸ τὸν 7ο κίβλας αἰῶνα παρουσιάζεται σὲ ἔντονο βαθμὸ ἡ Μαριολατρεία, ὅπως ὠνόμασαν τὴν ἰδιαίτερον τιμὴν πρὸς τὸ πρόσωπο τῆς Παναγίας. Ἀλλὰ καὶ τὸ περίφημο ἀνέκδοτο τοῦ Θεοφίλου καὶ τῆς Κασσιανῆς, — ὁ πρῶτος ἀντιπροσωπεύει τὸ πνεῦμα τῆς Π. Διαθήκης γιὰ τὴ γυναίκα, ἐνῶ ἡ Κασσιανὴ ἀντιπροβάλλει τὸ πνεῦμα τῆς Καινῆς Διαθήκης, δείχνει αὐτὴ τὴν πορεία πρὸς τὴν ἐξιδανίκευσις τῆς γυναίκας) — δίνουν τὸ κλίμα μέσα στὸ ὁποῖο ἀναράνηκε σὲ ὅλη τὴν ἰδανικὴν του λαμπρότητα ὁ ἔρως πρὸς τὸν Χριστόν, ποὺ εἶναι ὁ γυμφίος τῆς Ἐκκλησίας, ἀναρριπίζουσι τὴν ψυχὴν πρὸς τὰ ὕψη τοῦ μυστικοῦ γάμου μὲ τὸν Θεόν.

"Ὅταν ἀργότερα ἡ ἔξαρσις αὐτὴ στράφηκε καὶ πρὸς τὶς ἀνθρώπινες σχέσεις, τοὺς χάρισε ἓνα ὑψηλὸ ἰδανισμὸν, πῆρε τὴ μορφὴ τοῦ ἱπποτικοῦ ἔρωτα, ποὺ βλέπει στὴ γυναίκα ἀνώτερον πλάσμα, ἐνσάρκωσις τῶν πρὸ ἀκριβῶν ἰδανικῶν ἀρετῆς καὶ ἀγνότητος. Μὲ ἄλλα λόγια ὁ ἔρως τῶν μυστικῶν πρὸς τὸν Θεὸ βρῖσκειται στὴ βάση, ἀποτελεῖ τὴν πηγὴν, ἀπὸ τὴν ὁποῖα ἀπέρρευσε ὁ ἰδανισμὸς ποὺ πῆρε στοὺς νεώτερους χρόνους ὁ ἔρωτας, καὶ ποὺ ἀποτελεῖ μιὰ ἀπὸ τὶς οὐσιωδέστερες διαφορὰς ἀνάμεσα στὸν ἀρχαῖο καὶ τὸ νεώτερον κόσμον.

Δὲ διαμορφώθηκαν λοιπὸν ἐδῶ στὴν Ἀνατολὴ μόνον τὰ πλαίσια τῆς Ὀρθοδοξίας. Ἡ ἴδια αὐτὴ Ὀρθοδοξία μὲ τὸν μυστικὸν ἔρωτα πρὸς τὸ Θεὸ ἀποκαλύπτει τὸν συναισθηματικὸν ἐκεῖνον πλοῦτον ποὺ πλημμυρίζει τὴν ζωὴν μὲ ἔντονον καὶ ὑψηλὸν ἰδανισμὸν. Ἀπὸ τὴν ἑλληνικὴν Ἀνατολὴν διαδόθηκαν γιὰ πρώτη φορὰ σὲ ὅλη τὴ Χριστιανωσύνη τὰ ἀσκητικὰ κείμενα, καὶ κυρίως ἡ Κλίμαξ, ἡ γεμάτη ἀπὸ παλμοὺς τοῦ θείου ἔρωτος ποὺ πυρπολοῦσε τὴν ψυχὴν τῶν ἀσκητῶν.

Εἶπαμε ὅτι ὁ Κλίμαξ μᾶς θυμίζει συχνὰ τοὺς στωϊκοὺς καὶ τοὺς κυνικοὺς. Ἄκρον ἀγαθόν, ἀλήθεια, τῶν στωϊκῶν ἰδίως ἦταν ἡ ἀπάθεια, ἡ ἀταραξία τῆς ψυχῆς, αὐτὴ ποὺ ἐπιτρέπει στὸ ἡγεμονικόν, τὸ νοῦν, νὰ εἶναι τέλεια ἀπερίσπαστος, πραγματικὰ ἡγεμονικός. Καὶ κατὰ τὸν Κλίμακα ἡ ἀπάθεια εἶναι τὸ τελευταῖον, τὸ ὑψηλότερον σκαλοπάτι.

Μ' αὐτὴν ὁ ἄνθρωπος ἔχει νεκρώσει τὰ μέλη του, ὄχι ὅμως μόνο τὰ μέλη του· ἔχει νεκρώσει καὶ τὸ νοῦ του, τὸν ἀνθρώπινο, καὶ τὸ ἄτομό του καὶ ἔχει φτιάσει στὸν ὑψηλότερο βαθμὸ τῆς ὑποταγῆς. Γιὰ τὸν Στωϊκὸ ἡ ἀπάθεια εἶναι σκοπός, ὁ ἔσχατος σκοπός, ἡ τελειότητα τοῦ ἀνθρώπου. Τότε ὁ ἄνθρωπος δέχεται ἀδιαμαρτύρητα τὴ μοῖρα του, ἐντάσσεται ἐκούσια στὸ ρυθμὸ τοῦ κόσμου, στὸ ρόλο ποὺ τοῦ ὥρισε ὁ Λόγος (ὁ Ζεὺς). Κι ἂν δῆ, λέγουν οἱ Στωϊκοί, ὅτι ὁ Λόγος τοῦ ὥρισε νὰ εἶναι βασιλιάς θὰ δεχτῆ τὸ ρόλο τοῦ βασιλιά, ἂν δῆ ὅτι τοῦ ὥρισε νὰ εἶναι σαλτιμπάγκος, πάλι θὰ τὸ δεχτῆ. Αὐτὴ ἡ ἐκούσια ἀποδοχὴ καὶ ἐγκαρτέρηση ἀποτελεῖ τὴν ἄκρα σοφία κατὰ τοὺς Στωϊκοὺς. Γιὰ τοὺς ἀσκητὲς, γιὰ τὸν Κλίμακα ἡ ἀπάθεια δὲν εἶναι τέρας, οὔτε σκοπός, ἀλλὰ μέσον. Εἶναι ἡ κατάσταση στὴν ὁποία φτάνει ὁ ἄνθρωπος, ἀφοῦ ἔκαμε ὅ,τι μπορούσε, ὅ,τι ἦταν στὸ χέρι του. Εἶναι ἡ ἄκρα ἐτοιμασία του, ὄχι γιὰ ἐγκαρτέρηση, ἀλλὰ γιὰ νὰ ξεπεράσῃ τὸν ἑαυτό του, γὰ δεχτῆ τὸ φῶς τοῦ Θεοῦ, νὰ παρουσιαστῆ στὸ Θεό. Εἶναι ἡ προβαθμίδα γιὰ τὴ θέωση, ποὺ ἀποζητᾷ ὁ μυστικός. Θέωση «καθ' ὁμοίωσιν», βέβαια, «κατὰ θείαν χάριν», ὄχι «κατ' οὐσίαν».

*
* *

Δίπλα σ' αὐτὸ τὸ μυστικισμό, ποὺ τὸν ὀνομάσαμε πρακτικὸ καὶ ἐμπειρικὸ, ποὺ δὲν μπόρεσε νὰ ἀφομοιώσῃ καὶ νὰ μετουσιώσῃ ἐντελῶς τὰ ἑλληνικὰ θέματα (ὁ Θεὸς μᾶλλον ἀγαπώμενος) ἢ νὰ τὰ ὑπερνικήσῃ (ἀποστροφή τῆς ἕλης), καὶ ποὺ γι' αὐτὸ ἔμοιαζε πολλές φορές νὰ κυνηγᾷ ἐξωτερικὰ πράγματα, ὅσο κι ἂν ἤθιλε νὰ ἀποσπασθῆ ἀπὸ αὐτά. —Καταντοῦσε δηλαδὴ στείρος συχνὰ ἀγώνας κατὰ τῶν ἐξωτερικῶν πειρασμῶν. — Δίπλα σ' αὐτὸν ἔχομε σὲ ὄλο τὸ Βυζάντιο μιὰ ὑψηλότερη μυστικὴ θεωρητικὴ πορεία. Αὐτὴ ὑπερνικᾷ τὸν συχνὰ ἐξωτερικὸ ἀσκητισμὸ τῆς ἐρήμου, προσαρμόζει τέλεια τὶς φιλοσοφικὲς θέσεις, ποὺ χρησιμοποιεῖ, στὴν οὐσία τοῦ Χριστιανισμοῦ, δίνει τὸ χριστιανικὸ μυστικισμό στὴν ὀλοκληρωμένη μορφή του, καὶ τὴν ἴδια ὥρα εἶναι πιὸ γνήσια ἑλληνικὸς ἀπὸ τὸν πρῶτο, ποὺ ἔχει καὶ πολὺ ἀνατολικὸ χρῶμα.

Συνήθως βλέπομε στὸ Βυζάντιο τὶς πολλαπλὲς ἀνατολικὲς ἐπιδράσεις, οἱ ὁποῖες, λέμε, ἀλλοιώνουν τὸ ἑλληνικὸ του βᾶθος. Δὲ βλέπομε ὅμως καὶ τὸν ἐντονο ἀγῶνα τοῦ Βυζαντίου ἐναντίον τοῦ κύματος τῶν ἀνατολικῶν ἐπιδράσεων, ποὺ, ἐπειδὴ εἶναι ἀντίθετες στὴν ἑλληνικὴ καὶ τὴν καθαρὴ χριστιανικὴ του οὐσία, ἀγωνίζεται νὰ τὶς ἀνατρέψῃ καὶ τὶς ἀνατρέπει, ἢ τὶς προσαρμόζει μὲ τρόπο ποὺ νὰ μὴν ἀλλοιώνουν τὴ φύση του. Ἔτσι λόγου χάριν στὴν τέχνη, παρὰ τὶς ἀναμφι-

σβήτητες ανατολικές επιδράσεις είναι εύκολο να ξεχωρίσωμε τήν ἑλληνική της οὐσία στήν αἴσθησι τῆς ἁρμονίας, στήν εὐγένεια τῆς γραμμῆς, στή σύνθεσι. Τὸ ἴδιο καὶ στή σκέψι. Εἶδαμε τὸ Δαμασκηνὸ καὶ τὸ Φιλόπονο νὰ ἀπορρίπτουν τὶς λογῆς δεισιδαιμονίες, προλήψεις, μαγείες, ἀστρολογίες, ἐν ὀνόματι τοῦ λόγου καὶ τῆς χριστιανικῆς εὐσεβείας. Τὸ ἴδιο παρατηροῦμε καὶ στὸν ἀσκητισμό. Ἀπὸ πάλι κατὰ τῆς σάρκας καὶ κυριαρχικὸ ἐνδιαφέρον γιὰ τὶς ἐξωτερικὲς ὑποχρεώσεις τοῦ χριστιανικοῦ βίου, μετατρέπεται σὲ μυστικὴ πορεία πρὸς τὴν θέωσι. Στρέφει δηλαδὴ τὸ Βυζάντιο τὸν ἀσκητισμὸ σχεδὸν ἀποκλειστικὰ στὸν ἐσωτερικὸ θερησκευτικὸ βίον, στήν ἀμεση πνευματικὴ του σχέσι πρὸς τὸν Θεόν. Στὸ δρόμο αὐτὸ ἦταν ἕτοιμος κίβλας νὰ μπῆ ὁ Κλίμαξ. Τὸ δρόμο αὐτὸν θὰ τὸν δοῦμε ἀμέσως πολὺ καθαρὰ στὸν Μάξιμο καὶ δλοκληρωμένον μὲ τὴν ἔξαρσι τοῦ θείου ἔρωτος στὸν Συμεὼν τὸν νεὸ θεολόγο.

*
* *

Ἐπάρχουν, δέχεται ὁ Μάξιμος, δυὸ εἶδη ἀληθείας, ἀφοῦ γιὰ τὴν ἀπόκτησίν των δυὸ ὄργανα χρησιμοποιοῦμε, τὸ λόγο ἢ τὸ νοῦ. Τὸ πρῶτον εἶδος, αὐτὸ ποὺ ἀποκτοῦμε μὲ τὸν λόγο, εἶναι ἡ κοινὴ ἀνθρώπινη γνώσι, ἀποτέλεσμα συλλογιστικόν. Γιὰ νὰ εἶναι ὅμως δυνατὴ ἡ γνώσι, παρατηρεῖ ὁ Μάξιμος, πρέπει νὰ ὑπάρχη ἀντιστοιχία ἀνάμεσα στὸν αἰσθητὸ καὶ τὸ νοητὸ κόσμον. Ἐπάρχει πραγματικὰ ἀντιστοιχία: Τὸ βασικὸ αὐτὸ πρόβλημα ποὺ ὁ Πλάτων ἐπιχείρησε νὰ τὸ λύσι μὲ τὴν θεωρίαν τῶν ἰδεῶν, ὁ Μάξιμος ἐπιχειρεῖ νὰ τὸ λύσι μὲ τὴν ἀλληγορίαν καὶ τὸν συμβολισμό. Καθένας ἀπὸ αὐτοὺς τοὺς δυὸ κόσμους εἶναι, λέγει, ἀλληγορία καὶ σύμβολο τοῦ ἄλλου, γιὰ ὅσους βέβαια ἔχουν μάτια γιὰ νὰ βλέπουν.

Ἐτσι ὁ νοητὸς κόσμος βρίσκει τὴν συγκεκριμένη του μορφή, μὲ μυστικὸν τρόπο, στὰ εἶδη τοῦ αἰσθητοῦ κόσμου ποὺ εἶναι συμβολικά. Καὶ ὁ αἰσθητὸς πάλι κόσμος μπαίνει, μὲ τὴν γνώσι, στὸν νοητὸν κόσμον, καὶ ἐκεῖ ὀργανώνεται μὲ τὰ λογικὰ ἐπιχειρήματα. Ὡστε ὁ αἰσθητὸς κόσμος ἐκφράζει μὲ τοὺς τύπους του (τὰ εἶδη) τὸν νοητὸν κόσμον, καὶ μέσα σὲ τοῦτον πάλι βρίσκεται ὁ πρῶτος ὑπὸ μορφήν ἐννοιῶν καὶ συλλογισμῶν. Μποροῦμε λοιπὸν μὲ τὰ φαινόμενα νὰ συλλάβουμε τὰ μὴ φαινόμενα, καὶ τὸ σπουδαιότερον, μποροῦμε ἀπὸ τὰ μὴ φαινόμενα μὲ μιὰ πνευματικὴν θεωρίαν νὰ συλλάβουμε τὰ φαινόμενα. Ὁ συμβολισμὸς καὶ ἡ ἀλληγορία θεμελιώνουν καὶ προὑποθέτουν, ὅπως βλέπομε, μιὰ ἐντελῶς ὀρθολογικὴν θεωρίαν τῆς γνώσης.

Αὐτὰ γιὰ τὸ πρῶτο εἶδος ἀλήθειας. Τὸ δεύτερο εἶδος εἶναι ἡ ἐνόραση τοῦ νοῦ πού ἐνώνει τὸν ἄνθρωπο μὲ τὸ Θεό. Αὕτῃ δὲν εἶναι ἀλήθεια μὲ τὸ συνηθισμένο νόημα τοῦ ὄρου. Εἶναι ἡ ζωὴ ἐν τῷ Θεῷ. Γι' αὐτό, γιὰ νὰ φτάση κανεὶς ἐκεῖ, χρειάζεται μιὰ ἀσκητικὴ καὶ μερικὲς ἀρετὲς : τὴν ἀγάπην, τὴν σωφροσύνην καὶ τὴν προσευχὴν. Χωρὶς αὐτὰ εἶναι ἀδύνατο στὴν ψυχὴ νὰ ἔλθῃ σὲ κοινωνία, κατὰ τρόπο τέλειο, μὲ τὸ Θεό. Ἡ πρώτη ἀρετὴ καταπραΰνει τὸ θυμικόν, ἡ δευτέρη κάμπτει τὴν ἐπιθυμίαν, ὅσο γιὰ τὴν προσευχὴν, αὕτῃ χωρίζει τὸ νοῦ ἀπὸ ὅλες τὶς σκέψεις, καὶ τὸν παρουσιάζει ἐντελῶς γυμνὸ στὸ Θεό. Οἱ σκέψεις εἶναι ἀντιλήψεις γιὰ ὄντα, εἴτε αἰσθητά, εἴτε νοητά. Ὄταν ὁ νοῦς καταγίνεται μὲ τὰ πράγματα, αὐτὸ πού κάνει στὴν πραγματικότητά εἶναι νὰ στριφογυρίσῃ γύρω σὲ ἀντιλήψεις πού ἀπορρέουν ἀπ' αὐτά. Ἡ χάρις τῆς προσευχῆς τὸν ἀποσπᾷ ἀπὸ τὶς ἀντιλήψεις καὶ τὸν δένει μὲ τὸ Θεό. Τότε ὁ νοῦς ἐπειδὴ στρέφεται πρὸς τὸ Θεό, μὲ τὴν θεϊκὴν ἀκτινοβολία θεοῦται κι' αὐτός. Πρέπει ὅμως νὰ σημειώσωμε καλὰ ὅτι καμμιά ἀσκητικὴ στερημένη τὴν ἀγάπην δὲ φέρνει στὸ Θεό. Ἡ ἀγάπη κάνει νὰ γινόμαστε Θεός, χάρις στὸ Χριστὸ πού ἐγένεν ἄνθρωπος ἀπὸ ἀγάπην γιὰ τὸν ἄνθρωπο. Πότε ὅμως ἡ προσευχὴ ἀποσπᾷ τὸν ἄνθρωπο ἀπὸ τὶς ἀντιλήψεις καὶ τὶς σκέψεις; Τὸν ἀποσπᾷ ὅταν ἔχει συναισθανθῆ πὼς τὸ εἶναι εἶναι ἀνώτερο ἀπὸ τὸ γινώσκειν. Σπουδαῖο καὶ ἀπαραίτητο βῆμα. Τότε μόνο ὁ νοῦς μπορεῖ νὰ ἀποκτήσῃ οἰκειότητα μὲ Ἐκεῖνον πού εἶναι ὁ Ὄν, ἡ αἰτία τοῦ παντός. Μόνο ὅσοι ἄνθρωποι ἀκολουθήσουν τέτοια ἅγια καὶ θεϊκὴ ἀγωγὴ θὰ ἔχουν τὴν ἀμοιβὴ τῆς «θεώσεως κατὰ χάριν».

Ὅπως ἔχομε λοιπὸν δυὸ γνώσεις, δυὸ ἀλήθειες, ἔχομε καὶ δυὸ βαθμοὺς τελειότητος τοῦ ἀνθρώπου, τὸ γινώσκειν καὶ τὸ εἶναι. Τὸ πρῶτο εἶναι ἴδιον τοῦ ἀνθρώπου, τὸ δεύτερο εἶναι ἴδιον τοῦ Θεοῦ. Ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ μπορεῖ νὰ κάμῃ ὥστε ὁ ἄνθρωπος νὰ φτάσῃ στὸ εἶναι. Θὰ πρέπει ὅμως γι' αὐτὸ νὰ σβύσῃ ἀπὸ τὴν ψυχὴν τοῦ κάθε συλλογισμὸν, κάθε ἀντίληψη, νὰ καθαρῆ. Τότε θὰ τὸν πλημμυρίσῃ τὸ εἶναι. Τούτῃ ἡ ὁρμὴ πρὸς τὸ εἶναι, πού ὑπερνικᾷ τὸ γινώσκειν δὲν ἀποτελεῖ τόσο μέθοδο γιὰ τὴν ἀπόκτηση τῆς ἀλήθειας, ὅσο μιὰ ἀσκητικὴ, μιὰ τελειότητα ζωῆς, κανόνα ἠθικῆς καὶ φιλοσοφίας μαζί. Βλέπομε στὸ Μάξιμο, ὅπως εἶδαμε καὶ στὸν Ψευδοδιονύσιον, τὶς καταβολές, τὶς ἀπόψεις πού ἤρθε ἀργότερα νὰ συνεχίσῃ ὁ Δαμασκηνός, τοὺς δρόμους πού ἀκολούθησαν ὅλοι οἱ μυστικοὶ τοῦ Χριστιανισμοῦ. Καὶ βλέπομε ἀκόμη πόσο τὰ ἐμπειρικὰ θέματα τοῦ ἀπλοῦ ἀσκητισμοῦ τῆς Θηβαΐδος ἀκόμη καὶ τοῦ Κλίμακος, γίνονται στὰ χέρια τοῦ Μα-

ξίμου θεωρητικός λόγος, έρευνα έσωτερική, σύνθεση φιλοσοφική, ή όποια άγκαλιάζει τó σύμπαν και προσπαθεί νά τó έρμηνέψη· και άναζητά όχι τήν πάλη κατά τής σάρκας, αλλά τó φωτισμό του νοῦ μέ τó νοῦ. "Όταν αὐτός φωτιστῆ, όλα μετουσιώνονται.

Δέ σημαίνει, προσθέτει ό Μάξιμος, έπειδή τó εἶναι εἶναι άνώτερο άπό τó γινώσκειν, ότι τó δεύτερο τουτο δέ χρησιμεύει σέ τίποτε, ότι θά τó περιφρονήσωμε. Τó γινώσκειν εἶναι ό άπαραίτητος πρώτος βαθμός, θά γυμνασθοῦμε στό σχολείο του· εκεί θά έτοιμαστοῦμε πριν φτάσωμε τήν ένόραση, και, μέσον της, τή θέωση. Τó γινώσκειν θά μᾶς άποκαλύψη τά μυστήρια που βρίσκονται στη ρίζα τῶν πραγμάτων, δίνοντάς μας έτσι τήν όρμη νά τó ξεπεράσωμε και νά βρεθοῦμε στερεά στην περιολή του εἶναι. Η γνώση λοιπόν θά μᾶς όδηγήσει στην άνατροπή του έαυτου της, στό ξεπέρασμά της. "Όταν έτσι γίνη τó ξεπέραςμα δέν εἶναι σκοτεινή, άλογη πράξη, αλλά δρόμος γεμάτος φῶς. Για νά καταλάβουμε όμως καλά σέ όλο τó βάθος της τήν άνθρωπολογία που κρύβεται κάτω άπό τήν ένόραση και τή θέωση πρέπει νά πᾶμε στην Π. Διαθήκη. Μεγάλη έντύπωση έκαμε ιδιαίτερα στό Μάξιμο ή άπόφαση του Θεοῦ κατά τή δημιουργία του ανθρώπου: «Και εἶπεν ό Θεός· ποιήσωμεν άνθρωπον κατ' εἰκόνα ημετέραν και καθ' όμοίωσιν». Τήν άπόφαση αὐτή ό Μάξιμος τήν έκαμε κέντρο τῶν στοιχασμῶν του, σ' αὐτήν άναζήτησε τήν οὔσία του ανθρώπου και ιδιαίτερα του Χριστιανοῦ. Τó «κατ' εἰκόνα» σημαίνει κυρίως, λέγει ό Μάξιμος, τόν νοῦν και τήν έλεύθερη βούληση, τó αὐτεξούσιο· τά υπερφυσικά άκόμη δῶρα μέ τά όποια εἶναι προικισμένος ό άνθρωπος, όπως ή άθανασία και ή άπάθεια. "Όσο για τó «καθ' όμοίωσιν» αὐτό αναφέρεται στην ήθική τάξη, στην άσκηση τής άρετῆς. "Ο όρος όμοίωσις δηλώνει μιᾶ ένέργεια, τήν ικανότητα του ανθρώπου νά όμοιωθῆ, νά γίνη όμοιος μέ τó Θεό. Αὐτό μπορεί νά τó επιτύχη μόνο όποιος εἶναι αγαθός και σοφός. Η ίδια άπόφαση του Θεοῦ μᾶς υποχρεώνει νά έννοήσωμε ως άνθρώπινη φύση, τήν άκέρια φύση μέ τήν όποια βγήκεν ό άνθρωπος άπό τά χέρια του Πλάστη, και νά ενεργοῦμε σύμφωνα μέ αὐτή τή φύση, σύμφωνα δηλαδή μέ τó λόγο, τó νοῦ, (κατ' εἰκόνα) και τó Νόμο, τήν άρετή, (καθ' όμοίωσιν).

Η έτσι ιδωμένη άνθρώπινη φύση θέτει σέ κάθε χριστιανό τó επιτακτικό καθῆκον νά γυρίσει πίσω, νά βρῆ τήν άρχική κατάσταση του ανθρώπου, ή καλύτερα νά πραγματώσει μέσα του τή φύση που του χάρισεν ό Θεός. Αὐτή ή επιστροφή στην άρχική κατάσταση συνιστά τó αντικείμενο τής άσκητικῆς του Μαξίμου. "Αποτελεῖ τó κα-

θαρότερα χριστιανικό κάλεσμα πρὸς αὐτογνωσία. Ὁ Μάξιμος παρέχει καὶ τὸ μέσο γιὰ τὴν ἐπιτυχία τοῦ σκοποῦ, ἑλληνικώτατο, ἀλήθεια, μέσο : νὰ ἐλαττώνης κάθε μέρα καὶ περισσότερο τὸ ἄλογο μέρος τῆς ψυχῆς σου.

Ὁ ἀσκητισμὸς τοῦ Μαξίμου ἀποπνέει μεγάλη αἰσιοδοξία· αἰσιοδοξία ποὺ ἔρχεται ἀπὸ τὴν ἐμπιστοσύνη του πρὸς τὴν ἀναγεννημένη ἀνθρώπινη φύση καὶ πρὸς τὴ δράση τῶν ἀνώτερων ψυχῶν, τῶν παρθένων καὶ καθαρῶν, ποὺ συλλαμβάνουν τὸ πνεῦμα τοῦ Χριστιανισμοῦ. Νὰ γίνης δίκαιος καὶ ἅγιος, νὰ ἐνωθῆς μὲ τὸ θεὸ μέσα στὴ λάμψη τοῦ πνεύματος, νὰ ποὺ τείνει ὁ ἀσκητισμὸς τοῦ Μαξίμου. Ἀνακαλεῖ στὴ σκέψη μας τὸν πλατωνικὸ Φαίδωνα, ὅπου ἡ θέωση τῆς ψυχῆς ἐπιδιώκεται μὲ τὴν κάθαρση ἀπὸ τὰ πάθη. Ἡ ἔτσι καθαρομένη ψυχὴ ἐνώνεται καὶ ἐκεῖ μὲ τὸ Θεὸ μέσον τῆς θεωρίας.

Δὲν εἶναι λοιπὸν ἡ ἀσκητικὴ γιὰ τὸ Μάξιμο τὸ μαρτύριο τῆς σάρκας, ποὺ τὴν νομίζουν ἀκάθαρτη, ἀλλὰ ἡ κάθαρση τοῦ πνεύματος καὶ τῆς ψυχῆς, ἀπαραίτητη γιὰ νὰ ἐνωθοῦμε μὲ τὸ Θεό, ποὺ εἶναι ὄλος πνεῦμα καὶ ἀλήθεια. Δίπλα ὅμως στὰ στοιχεῖα αὐτὰ ποὺ ἔχουν ἑλληνικὴ τὴν καταγωγὴ ἔχομε καὶ τὰ βιβλικὰ στοιχεῖα. Ἡ ἀδαμικὴ εἰκόνα τοῦ ἀνθρώπου ξεχειλᾷ τὴν πνευματικὴ φύση τῆς ψυχῆς καὶ ἀπλώνεται καὶ στὸ ἴδιο τὸ σῶμα, ἀποζητᾷ καὶ τοῦ σώματος τὴν ἀθανασία. Ἐπειτα ἡ πλήρης πραγμάτωση τῆς ἀνθρώπινης φύσης ἀπαιτεῖ καὶ τὸ ἄλλο ὑπερφυσικὸ δῶρο, τὴν ἀπάθεια, μιὰ ἀπάθεια ποὺ νὰ ὀδηγῆ στὸ πραγματικὸ ἀναμάρτητο. Ὑπάρχει τὸ μέσο καὶ γιὰ τούτη τὴν ἐπίτευξη. Γιὰ νὰ ἐπιτύχη στὸ δύσκολο τοῦτο ἔργο, πρέπει ὁ ἄνθρωπος νὰ ἀφήσῃ ἐλεύθερη δράση στὴν ἐπιθυμία, ποὺ ὁ Δημιουργὸς ἀναψε στὴν ψυχὴ του γιὰ Ἐκεῖνον, γιὰ τὸν ὁποῖο τοῦ ἔδωσε μιὰ θολὴ γνώση. Ἡ ἅγια αὕτη ἐπιθυμία ἐπιτρέπει στὸν ἄνθρωπο νὰ πραγματώσῃ τὴ μακαριότητα, νὰ ξαναβρῆ τὴν ἀδαμικὴ φύση. Ὁ νοῦς τοῦ Μαξίμου συχνὰ πηγαίνει στὴν ἀρχικὴ μακαριότητα, στὸν ἄνθρωπο τοῦ Παραδείσου, ἔχει τὴ νοσταλγία τοῦ χαμένου παραδείσου ποὺ τὴν ἐκφράζει ὡς καὶ μὲ ὕμνο. Οἱ μυστικοὶ εἶναι στὸ βάλθος ποιητές.

Μετὰ τὴν πτώση του ὁ Ἄδὰμ ἔγινεν ὁ τύπος τῆς φύσης ποὺ ξέπεσε. Γιατί ; Διότι ἀπομάκρυνε τὶς ἱκανότητές του ἀπὸ τὴ φυσικὴ τους κίνηση πρὸς τὸ Θεό, ὑπόταξε τὸ πνεῦμα του στὴν αἴσθησι καὶ ἀναζήτησε τὴν εὐτυχία του στὰ αἰσθητὰ ὄντα. Μὲ τὸ ἀρχικὸ, τὸ προλατορικὸ αὐτὸ ἁμάρτημα ἔχασεν ὁ ἄνθρωπος τὴν ἐσωτερικὴ ἁρμονία ἐκείνη ποὺ τοῦ χάρισε ἡ ἐνότητα ἀνάμεσα στὸ ὑποκείμενο (τὸν ἄνθρωπο) καὶ τὸ ἀντικείμενο (τὸ Θεό). Τὴ θέσι τῆς ἁρμονίας τὴν πῆρε ἡ ἀταξία,

τῆ θέσῃ τοῦ Θεοῦ ἢ αἴσθησι, καὶ μαζί τῆς ὄλοι οἱ κίνδυνοι καὶ ὄλες οἱ πλάνες ποὺ ἀπορρέουν ἀπ' αὐτήν. Ἀντὶ δηλαδὴ ὁ ἄνθρωπος νὰ ἀκολουθήσῃ τὴν ὁδὸν ἄνω, πῆρε τὴν ὁδὸν κάτω. Ἦρθε ὁμως ὁ Χριστὸς καὶ ἔκαμε τὴν ἀποκατάσταση τοῦ ἀνθρώπου. Ἔγινε ἄνθρωπος, ἔξω ἀπὸ τὴν ἁμαρτία, γιὰ νὰ μᾶς κάμῃ Θεοὺς ἔξω ἀπὸ τὴν ταυτότητα. Στὴν ὁμοίωση τοῦ Θεοῦ πρὸς τὴν ἀνθρώπινη φύση, πρέπει νὰ ἀνταποκριθῆ ἢ ἰδική μας ὁμοίωση πρὸς τὴ θεία φύση. Ἔτσι ὁ ἄνθρωπος ποὺ δημιουργήθηκε «κατὰ πλήρη εἰκόνα» τοῦ Θεοῦ καὶ «καθ' ὁμοίωσιν», στὴν ἀρχὴ τῆς μόνο, μπορεῖ νὰ ὑψώσῃ τὴν ὁμοίωση αὐτὴ σὲ τέλεια ὁμοίωση. Δὲ θὰ ἀνακαλύψῃ λοιπὸν ὁ ἄνθρωπος μέσα του τὸ Θεό. Μέσα του θὰ ἀνακαλύψῃ μόνο τὴ δική του φύση στὴν ἀρχικὴ τῆς ἀκεραιότητα καὶ τὰ πνευματικὰ ἔνστικτα ποὺ ὀδηγοῦν στὴ θέωση. Ἡ θέωση αὐτὴ γίνεται μὲ τρόπο ἄρρητο καὶ μυστικό. Ὅσο λοιπὸν κι ἂν δέχεται τὴ γνώση ὁ Μάξιμος μᾶς δείχνει καθαρὰ ὅτι ἡ λογικὴ πορεία εἶναι ἀνεπαρκῆς γιὰ νὰ φτάσωμε στὸ Θεό. Ἐκεῖ μᾶς ὀδηγεῖ ἡ ἔφραση νὰ ἐνωθοῦμε μὲ τὸ Θεό. Ἡ ἔφραση νὰ ἐνωθοῦμε μὲ τὸ Θεὸ καὶ ἡ θέωση, αὐτὰ τὰ δυὸ ἀποτελοῦν τὴ βάση τοῦ μυστικισμοῦ τοῦ Μαξίμου, τοῦ ὑψηλοῦ Βυζαντινοῦ μυστικισμοῦ.

*
*
*

Μὲ τὸν Συμεῶνα τὸ Νέο Θεολόγο (949/50 - 1022) ἔχομε προσπάθεια γιὰ σύνθεση τῆς πνευματικῆς πορείας τοῦ Μαξίμου καὶ τοῦ ἀσκητισμοῦ τοῦ Κλίμακος. Δημιούργησε δική του σχολή, τῆς ὁποίας οἱ ζωηρὲς ἀπηχήσεις καὶ ἡ ἀκτινοβολία φτάνουν ὡς τὸν τελευταῖο μεγάλο μυστικὸ τοῦ Βυζαντίου τὸν Νικόλαο Καβάσιλα (14ος αἰῶνας).

Ἀδιάσπαστη ἀλυσίδα μυστικῶν φέρνει ἀπὸ τὸν Μάξιμο ὡς τὸν Συμεῶνα. Ἀμεσοὶ προκάτοχοί του εἶναι ὁ Παῦλος, ὁ Λάτρου († 956), ὁ πνευματικὸς του πατέρας Συμεῶν ὁ Στουδίτης, ὁ ἐπονομαζόμενος εὐλαβῆς, καὶ ὁ περίφημος ἀσκητὴς τῆς μονῆς τοῦ Ἁγίου Μάμαντος Ἀντώνιος ποὺ τοῦ στάθηκε πρότυπο. Οἱ δυὸ πρῶτοι μᾶς μιλοῦν πρώτη φορὰ γιὰ τὸ ὄραμα τοῦ ἀκτίστου φωτός, ποὺ, ὅπως θὰ δοῦμε, ἀποτελεῖ τὸ κεντρικὸ θέμα τῆς μυστικῆς τοῦ Νέου Θεολόγου. «Χαρίτων ἡξιούτο μειζόνων, λέγει ὁ βιογράφος τοῦ Παύλου, ἐπεὶ καὶ ἐλλάμψουσιν τρανοτέρας ἐνεφαιδρύνετο καὶ ἐπιστασίαις ἀγγέλων ὠμίλει καὶ ὕμνους αὐτῶν θεῖους ἁδόντων ἤκουεν». Ἐνα περίπου αἰῶνα πρὶν ἀπὸ τὸν Παῦλο ἤκμασαν στὴν Κωνσταντινούπολη ὁ Νικηφόρος ὁ Πατριάρχης καὶ ὁ Θεόδωρος ὁ Στουδίτης. Σὲ ὄλους, ἔπειτα, αὐτοὺς τοὺς αἰῶνες ἢ μονὴ τοῦ Ἁγίου Μάμαντος καὶ ἢ μονὴ τοῦ Στουδίου, στά-

θηκαν περίφημα πνευματικὰ κέντρα μέσα στην Κωνσταντινούπολη. Ήταν, ὅπως βλέπομε, ἡ ἴδια ἡ βασιλεύουσα, γιὰ πολλοὺς αἰῶνες τὸ μεγάλο κέντρο τῆς πνευματικῆς σοφίας, ὅπως ἦταν καὶ τῆς «θύραθεν σοφίας».

Κατὰ τὸ μαθητὴ του καὶ βιογράφου του Νικήτα Στηθαίου ὁ Συμεὼν «ἐφύτρωσεν ὡς δένδρον εὐθαλὲς εἰς τὴν γῆν τῶν Παφλαγόνων», σὲ ἓνα χωριὸν ποῦ ὀνομαζόταν Γαλάτης. Μικρὸ μικρὸ οἱ πλούσιοι καὶ εὐγενεῖς γονεῖς του τὸν ἔστειλαν στὴν Κωνσταντινούπολη νὰ μορφωθῆ. Νὰ κάμῃ τὴν εἰσοδὸν του στὴν αὐτοκρατορικὴ αὐλή. Ὅμως «ἄκροισ ψαύσας δακτύλοις τῆς θύραθεν παιδείας καὶ μόνην μεμαθηκῶς τὴν οὕτω λεγομένην γραμματικὴν, τὸ λοιπὸν ἢ καὶ τὸ πᾶν ὡς εἶπειν τῆς ἔξωθεν ἀπεσείσατο παιδείας καὶ τὴν ἐκ τῶν συμφοιτητῶν βλάβην ἐξέφυγεν».

Ἡ μυστικὴ του φύσις τὸν ὀδήγησε νὰ παραδώσῃ τὸν ἑαυτὸ του στὴ φροντίδα καὶ στὴ χειραγωγία τοῦ Στουδίτου Συμεῶνος τοῦ Εὐλαβοῦς. Αὐτὸς στάθηκεν ὁ «ποιμὴν» ποῦ τὸν ὀδήγησε στοὺς θησαυροὺς τῆς μυστικῆς σοφίας καὶ τοῦ ἔδειξε τὸ δρόμο γιὰ τὴν τελειότητα. Τὸν ἔκαμε μοναχὸ καὶ τὸν εἰσήγαγε στὴ μονὴ τοῦ Ἁγίου Μάμαντος, κοντὰ στὸν περίφημο ἀσκητὴ Ἀντώνιο, τὸν ἡγούμενο τῆς μονῆς, ποῦ, ἅμα πέθανε, τὸν διαδέχτηκεν ὁ Συμεὼν. Πόσο μεγάλη θέση εἶχε στὴν ψυχὴ του ὁ Εὐλαβῆς, ὁ πνευματικὸς του πατέρας, φαίνεται ἀπὸ τὸν ἀγῶνα ποῦ ἔκαμε, τοὺς διωγμοὺς ποῦ ἔδοκίμασε, ὥσπου νὰ πείσῃ τὸ Πατριαρχεῖο νὰ τοῦ ἐπιτρέψῃ νὰ ἑορτάζῃ τὴ μνήμη τοῦ δασκάλου του.

Τὰ πρῶτα βιβλία ποῦ ἀσκησαν μεγάλη ἐπίδραση στὸ Συμεῶνα καὶ τοῦ ἔδωσαν βασικὰ παραγγέλματα γιὰ ὅλη του τὴ ζωὴ ἦταν ἓνα ἔργο τοῦ Ἁγίου Μάρκου τοῦ ἀσκητοῦ (5ος αἰώνας) καὶ ἡ Κλιμαξ τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου, τοῦ Σχολαστικοῦ. Σωστὴ ἀποκάλυψη, λέγει ὁ Στηθαῖος, ἦταν γιὰ τὸν Συμεῶνα τὸ ἀκόλουθο παράγγελμα ποῦ βρῆκε στὸ βιβλίον τοῦ πρώτου: «Ἐπιμελήσου τὴ συνείδησίν σου καὶ ὅσα σοῦ λέγει κάμε». Τοῦ ἄνοιξε τὸ δρόμο γιὰ τὴν ἠθικὴ τελειώσή του, στὸ πλατύτερο νόημα τοῦ ὄρου. Νέα ἀποκάλυψη τοῦ ἦταν ὁ ἀκόλουθος ὀρισμὸς τοῦ Σχολαστικοῦ: «ἀπάθεια ἐστὶ νέκρωσις ψυχῆς, καὶ θάνατος νοῦς πρὸ θανάτου τοῦ σώματος». Τοῦ ἔδειχνε πῶς θὰ φτάσῃ στὴν ἀνώτατη καὶ ἀπαραίτητη κατάστασις ἡ ψυχὴ, ποῦ θέλει νὰ εἶναι ἔτοιμη νὰ ξεπεράσῃ τὸν ἑαυτὸ της γιὰ νὰ δεχτῆ μέσα της τὸ Θεό.

Ὅταν διαβάσῃ κανεὶς τὰ ἔργα του ἔχει τὴν αἴσθησις ὅτι ὁ Συμεὼν ὕστερα ἀπὸ πολύχρονη γύμνασις ἀπέκτησε τὴ χάρις νὰ ἀναστρέφεται οἰκειὰ μὲ τὸ Θεὸ καὶ ὅτι ἡ ἀναστροφή αὐτὴ εἶναι μιὰ σταθερὴ καὶ ἀδιάκοπη, θαρρεῖς, κατάστασις γι' αὐτόν: «Οὐκ εἶχεν αὐτὸς (ὁ

Συμεών), λέγει ὁ Στηθαίος, ἑαυτὸν, ἀλλ' ἢ τοῦ Θεοῦ χάρις ὅλον αὐτὸν πρὸς ἑαυτὸν ἐπεσπάσατο, τὴν μὲν γλῶτταν αὐτοῦ κάλαμον ὀξυγράρον, τὴν δὲ διάνοιαν πηγὴν σοφίας Θεοῦ ἀπειργάσατο. Διὰ τοῦτο καὶ ἀμαρτίας ὄν πάντα τῶν θύραθεν μαθημάτων, ὡς ὁ ἠγαπημένος ἐθεολόγει, καὶ τὰ τῆς θεολογίας ὄλαις γυξὶν ἀνετάττετο». Εἶναι, ἀλήθεια, καταπληκτικὴ ἡ ἐλευθερία καὶ ἡ ἀνεση μὲ τὴν ὁποία κινεῖται μέσα στὴ σκέψη τῆς Καινῆς Διαθήκης. Δίνει τὴν ἐντύπωση ὅτι δὲν πρόκειται γιὰ γνώση ποῦ τοῦ ἔρχεται ἀπ' ἔξω, ἀπὸ μάθηση, ἀλλὰ γιὰ γνώση ποῦ ἔχει μέσα του τὴν πηγὴ τῆς. «Τὰ νοήματα καὶ αἱ θεολογίαι τοῦ Συμεῶνος, λέγει ὁ Στηθαίος⁽¹⁾, . . . ζητοῦσιν ἀκροατὰς καὶ ἀναγνώστὰς ἐκείνους ὁποῦ ἔχουν εὐρωστα καὶ ὑγιαίνοντα τὰ αἰσθητήρια τῆς ψυχῆς, καὶ ὁποῦ ὅλον τοῦς τὸν νοῦν καὶ τὴν διάνοιαν μὲ τὴν χάριν τοῦ ἁγίου πνεύματος ἐπτέρωσαν καὶ ἀνεβίβασαν εἰς οὐρανοὺς, καὶ εἰς τὰ βῆθη τοῦ πνεύματος». «Οὗτος ὁ μακίριος (ὁ Συμεών), λέγει πάλι ὁ ἐκδύτης καὶ μεταφραστὴς του Διονύσιος ὁ Ζαγοραῖος, ἐπειδὴ ἐκαθάρισε τὸν νοῦν του καὶ τὴν καρδίαν του ἀπὸ κάθε μολυσμὸν τῶν παιδῶν μὲ τὸ παντοτεινὸν πένθος, μὲ τὴν ἀκατάπαυτον ἐπιρροὴν τῶν δακρῶν, μὲ τὴν ἀδιάλειπτον ἐν τῇ καρδίᾳ νοερὴν προσευχὴν . . . κατέστησε τὸν ἑαυτὸν του ἀληθινά . . . ἓνα βιβλίον καθαρῶτατον καὶ λειότατον . . . καὶ παρευθεὶς ὁ ἄσοφος εὐρέθη σοφός . . .».

Παντοτεινὸν πρέπει νὰ εἶναι τὸ πένθος τοῦ μυστικοῦ καὶ ἀκατάπαυτα νὰ τρέχουν τὰ δάκρυά του γιὰ τὴ μοῖρα στὴν ὁποία καταδίκασεν ὁ ἄνθρωπος τὸν ἑαυτό του. Νὰ κλαίη καὶ νὰ ὑποφέρη γιὰ τὰ ἁμαρτήματα τῶν ἄλλων καὶ νὰ θεωρῆ πάντοτε ὅτι αὐτὸς πταίει. Τέτοια εἶναι ἡ ψυχικὴ διάθεση τοῦ Συμεῶνος. Ἀλλὰ καὶ τὰ ἔργα του. Καὶ ὅσο μεγάλο εἶναι τὸ πένθος του γιὰ τὸν ἄνθρωπο, τόσο ἄφατη εἶναι ἡ χαρὰ ποῦ τὸν πλημμυρίζει ὅταν τὸν περιβάλλῃ τὸ θεῖο φῶς καὶ δέχεται τὴ χάρις του. Τότε ἡ ψυχὴ του κεληδεῖ σὰν πουλὶ μὲ στίχους, πολὺ συχνά, «τοὺς ἔρωτας τῶν θείων ὕμνων». Ὁ Συμεών εἶναι ποιητής, ἀπὸ τοὺς πιδὸ μεγάλους τοῦ Βυζαντίου.

Ἀναίσθητος πρὸς τὰ ἔξω, εὐαίσθητος πρὸς τὰ ἔσω. Ἀκοίμητη συναίσθησις τῆς ἀδυναμίας του, καὶ τὴν ἴδια ὥρα ἀσίγαστος ἀγώνας νὰ φτάσῃ τὴν πνευματικὴν του ἐλευθερία. Ἀπέραντη μυστικὴ ἀγάπη καὶ χαρὰ ποῦ ἀναβλύζουν μέσα στὴν ψυχὴ του, ὅταν μυστικὰ ἐπικοινωνῇ μὲ τὸ Θεό. Μέσα σ' αὐτὸ τὸ κλίμα, ποῦ εἶναι τὸ κλίμα ὅλων τῶν μεγάλων μυστικῶν κινεῖται ἡ ψυχὴ τοῦ Συμεῶνος. Ἡ σκέψη του

1. Κατὰ τὴ μετάφραση τοῦ Διονυσίου τοῦ Ζαγοραίου σ. 24—25.

βουτηγμένη σὲ λεπτή συναισθηματικότητα εἶναι δύσκολο νὰ ἀναλυθῆ, ξεφεύγει τῆ συστηματοποίηση. Δὲν ἔχομε νὰ κάμωμε τόσο μὲ ἔργο σκέψης, ὅσο μὲ σκέψη ποὺ γίνεται ζωή, μὲ διάθεση ψυχῆς. Μποροῦμε ὁμως νὰ ξεχωρίσωμε τὶς κύριες γραμμὲς τῆς μυστικῆς τῆς πορείας.

Σοῦ χρειάζεται, λέγει ὁ Συμεών, ὅπως καὶ ὁ Κλίμαξ, ἓνας ἅγιος ἄνδρας γιὰ τῆ σωτηρία σου. Ὁδηγὸς καὶ πνευματικὸς πατέρας καὶ δάσκαλος. Ἡ χάρις καὶ ἡ βοήθεια τοῦ Θεοῦ θὰ σὲ ὀδηγήσῃ νὰ τὸν βοῆς. Καὶ ἅμα τὸν βοῆς θὰ τοῦ παραδώσῃς τὸν ἑαυτὸ σου, θὰ δείξῃς ὅλες τὶς ἀρετὲς σου γιὰ νὰ ὠφεληθῆς ἀπ' αὐτόν. Πρέπει ἔπειτα νὰ κατανοήσῃς ὅτι τὸ ἀγιώτερο δῶρο τοῦ Θεοῦ πρὸς τὸν ἄνθρωπο εἶναι τὸ αὐτεξούσιο. Ἄλλὰ τί εἶναι τὸ αὐτεξούσιο; «Εἰς κανένα ἄλλο δὲν θεωρεῖται τὸ αὐτεξούσιον, ἔξω μόνον εἰς αὐτό, εἰς τὸ νὰ ἔχη (ὁ ἄνθρωπος) τὸν νοῦν του πάντοτε ὑψωμένον καὶ προσηλωμένον εἰς μόνον τὸν Θεόν, τὸν κύριον τῆς σωτηρίας καὶ τοῦ ἔλεους» (1).

Τὸ θέμα αὐτὸ ἀποτελεῖ τὸ θεμέλιο τῶν ἀνθρωπολογικῶν ἀπόψεων τοῦ Συμεῶνος. Ἡ θέληση, λέγει, τοῦ ἀνθρώπου εἶναι πλατύτερη ἀπὸ τὸ αὐτεξούσιο, γιὰτὶ ἀπλώνεται καὶ σὲ ὅσα δὲν εἶναι στὴν ἐξουσία μας. Ἄλλος περιορισμὸς γιὰ τὸ αὐτεξούσιο ἔρχεται ἀπὸ τῆ φύση τῶν παιθῶν. Ἀπὸ τὰ δυὸ εἶδη παιθῶν ποὺ συναντοῦμε στὸν ἄνθρωπο, τὰ πάθη τῆς φύσεως καὶ τὰ πάθη τῆς ψυχῆς, τὰ πρῶτα εἶναι ἀμετάθετα, ὑπηρετοῦν φυσικὴ ἀνάγκη (πείνα, δίψα, ὕπνος κλπ.) καὶ δὲν ἀνήκουν στὸ αὐτεξούσιο. Τὰ ἄλλα, — καθολικώτερά τους ἢ ἐπιθυμία καὶ ὀ θυμὸς, — ἀνήκουν στὸ αὐτεξούσιο; Ὅταν ὁ ἄνθρωπος ἦταν ἐλεύθερος ἀπὸ τὴν ἁμαρτία, τότε ἀνῆκαν. Μετὰ τὴν πτώση του ὁ ἄνθρωπος ἔχασε τὸ αὐτεξούσιο καὶ μαζὶ καὶ τὴν ἐλευθερία του· ἔγινε δοῦλος τῆς ἁμαρτίας. Πρέπει νὰ ἀπελπισθοῦμε γιὰ τὸν ἄνθρωπο; Ὁχι. Ὑπάρχει κάποια ἀχτίδα σωτηρίας. Γιὰτὶ στὸ δοῦλο τῆς ἁμαρτίας ἔμεινε εὐτυχῶς κάποιο πολύτιμο ἔχνος αὐτεξουσιότητος: τὸ νὰ θέλῃ νὰ ἐλευθερωθῆ. Ἀπάνω σ' αὐτὸ θὰ στηρίξῃ ὁ ἄνθρωπος τὴν ἐνέργεια γιὰ τῆ σωτηρία του.

Αὐτὸ τὸ ἔχνος θὰ τοῦ ἀνοίξῃ τὸ δρόμο γιὰ νὰ ἀνακαλύψῃ «τὴν νοητὴν ἀρρωστίαν καὶ τὴν νοητὴν αἴσθησιν (τὰ πνευματικὰ συναισθηματικά) τῆς ψυχῆς». Ἐπειδὴ «δὲν αἰσθανόμεθα τὰς ἀρρωστίας τῆς διὰ

1. Κατὰ τῆ μετάφραση τοῦ Διον. τοῦ Ζαγοραίου, ὅπως καὶ ὅσα χωρία θὰ ἀκολουθήσουν σὲ μετάφραση. Ἐνδιαφέρουσα μορφή στάθηκεν ὁ Ζαγοραῖος, ὁ μακρινὸς αὐτὸς στὰ χρόνια τῆς Τουρκοκρατίας ὁπαδὸς τοῦ Συμεῶνος. Δὲ φαίνεται νὰ εἶναι ὁ μόνος. Εἴκοლა ξεχωρίζει κανεὶς ἀπηχίσεις του καὶ στὸν Κοσμᾶ τὸν Αἰτωλό.

τουτο ουτε τους πόνους της αγροικοῦμεν, ουτε δια την θεραπειαν της φροντιζομεν οί αναίσθητοι». "Οποιος είναι ἔτσι, ἄς λέγεται, δὲν εἶναι ἀκόμη Χριστιανός. «"Αν ἦταν, ἤθελε μετέχει καὶ ἀπὸ ζωῆν καὶ φῶς, ἐπειδὴ ὁ Χριστὸς εἶναι καὶ ζωὴ καὶ φῶς. "Ο τέτοιος εἶναι νεκρὸς δὲν ἐφωτίσθη ἀκόμη με τὰς ἀκτίνας τοῦ νοητοῦ ἡλίου τῆς δικαιοσύνης». Τὴν ἀληθινὴ ὑγεία, τὴ λύτρωση ἀπὸ τῆ φθορὰ μόνο ὁ θεάνθρωπος μπορεῖ νὰ τὰ δώση. «... εἰς τὴν ὑγείαν τῆς ψυχῆς δὲν ἐνεργοῦν τὰ γράμματα τῆς θείας γραφῆς, ἀλλὰ ἡ δύναμη τοῦ Χριστοῦ ποὺ εἶναι γραμμένος μέσα». Ἄλλὰ γιὰ νὰ ἐπιτύχωμεν αὐτὸ πρέπει «νὰ προσφέρωμεν εἰς τὸν Χριστὸν τὴν θέλησίν μας μαζὶ με τὸν πόνον καὶ τὸν κόπον τῆς διανοίας μας, ὅπου εἶναι ἐνωμένος με τὴν θέλησίν μας, ὄχι διὰ μέσου καλῶν ἔργων, ἀλλὰ διὰ μέσου πίστεως μοναχῆς, διὰ νὰ ἰδῆ ὁ Χριστὸς καὶ νὰ μᾶς ἐλευθερώσῃ διὰ τῆς θείας του χάριτος». "Οχι ὅτι τὰ καλὰ ἔργα εἶναι περιττά, ἀλλὰ διότι ἡ πίστις εἶναι ἡ ρίζα, αὐτὴ φωτίζει καὶ ὁδηγεῖ καὶ στὰ ἔργα, αὐτὴ ἀγιάζει καὶ ἐλευθερώνει τὴν ψυχὴ· καὶ ὅταν ἀγιάζεται ἡ ψυχὴ, ἐπειδὴ αὐτὴ κυβερνᾷ τὸ σῶμα, τὸ ἀγιάζει καὶ αὐτό.

Στὸ ἦμος αὐτὸ ὁ ἄνθρωπος εἶναι ἐλεύθερος καὶ αὐτεξούσιος. Θὰ ἔχη τότε ἀντιληφθῆ ὅτι τὸ θυμὸ καὶ τὴν ἐπιθυμία δὲν τὰ ἔδωσεν ὁ Θεὸς ὡς πάθη στὴν ἀνθρώπινη φύση, ἀλλὰ ὡς ἀγαθὰ. Ἄλλὰ γιὰ νὰ εἶναι ἀγαθὰ πρέπει νὰ τὰ κυβερνᾷ νοῦς ὑγιῆς. Τότε τὸ καθένα μένει στὸν τόπο του. Τόπος τῆς ἐπιθυμίας εἶναι νὰ στρέφεται στὰ «νοούμενα» ἀγαθὰ τοῦ Θεοῦ καὶ ἐκεῖνα νὰ ἐπιθυμῆ. Τόπος τοῦ θυμοῦ εἶναι νὰ παρακινῆ τὴν ἐπιθυμία σὲ περισσότερο ζῆλο πρὸς αὐτὰ τὰ ἀγαθὰ. Τότε θὰ καταλάβῃ ὁ ἄνθρωπος πόσο ἅγιο δῶρο εἶναι τὸ αὐτεξούσιο καὶ θὰ πῆ στὸ Θεό: «Σὲ εὐχαριστῶ ποὺ με τίμησες με τὸ αὐτεξούσιο... Ἐγὼ ὁ καταφρονητῆς καὶ ἀχάριστος ἐλογίασα πὼς ἡ ἀξία τῆς αὐτεξουσιότητος εἶναι μία λύσις τοιαύτη, καθὼς λύεται τὸ ἄλογον ζῶον ἀπὸ τὰ δεσμά, καὶ διὰ τοῦτο ἀφοῦ ἐλύθηκα ἀπεμάκρυνα ἀπὸ τὴν Δεσποτείαν τῆς ἐξουσίας σου καὶ ἔρριπα τὸν ἑαυτόν μου εἰς κρημνὸν πολλῶν κακῶν». Βάση λοιπὸν γιὰ τὴν ὀλοκληρωτικὴ μεταστροφὴ τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸ καλὸ εἶναι νὰ ἀνακαλύψῃ τὸν ὀρθὸ τόπο, τὸ λόγο γιὰ τὸν ὁποῖο ἐπροίκισεν ὁ Θεὸς τὴν ψυχὴ με τὰ συναισθήματα.

Ξέρει πολὺ καλά ὁ Συμεὼν πόσο δύσκολο κάνει τὸ ἔργο αὐτὸ ὁ πειρασμὸς τῆς ἁμαρτίας, «ἡ πείραξις τοῦ διαβόλου, ποὺ κάνει τὸν ἄνθρωπο νὰ ἁμαρτάνῃ καὶ ἐκούσια καὶ ἀκούσια καὶ ἐν γνώσει καὶ ἐν ἀγνοίᾳ». Ἀξίζει νὰ παραθέσωμε τὶς ἀκόλουθες παραστατικὲς εἰκόνες πάνω σ' αὐτό. «Καθὼς τὸ γεράκι, λέγει ὁ Συμεὼν, ὅπου πετᾷ με